

Beslut

efter kvalitetsgranskning av betygssättning på
högskoleförberedande program vid
Celsiuskolan i Uppsala kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19 § (2010:800) genomfört en kvalitetsgranskning av betygssättning på högskoleförberedande program. Syftet är att granska kvaliteten i betygssättningsprocessen med fokus på lärarnas arbete. Kvaliteten bedöms utifrån i vilken utsträckning lärarna gör en allsidig bedömning av elevernas kunskaper, baserat på ett brett och varierat underlag.

De övergripande frågeställningarna är:

1. I vilken utsträckning fångar läraren ett brett och varierat underlag som grund för betygssättning av elevens kunskaper?
2. I vilken utsträckning gör läraren en allsidig utvärdering av elevens kunskaper vid betygssättning?

För att besvara frågeställningarna granskas betygssättningen i svenska på högskoleförberedande program, med särskild inriktning på Svenska 3. I urvalet ingår 30 skolenheter med såväl enskilda som kommunala huvudmän. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport.

Celsiusskolan, i Uppsala kommun, ingår i denna granskning. Skolinspektionen besökte Celsiusskolan den 13 november 2018. Besöket genomfördes av Olivia Öberg och Ylva Gunnars. Skolinspektionen har tagit del av dokumentation från skolan och genomfört intervjuer med elever, med fem svensklärare och med rektorn.

Celsiusskolan är en kommunal skolenhet med cirka 1050 elever. Enligt inkomna uppgifter från skolans rektor undervisar 10 lärare i svenska innevarande läsår, varav samtliga är legitimerade och behöriga att undervisa i svenska i aktuella årskurser. Under läsåret 2017-2018 hade åtta lärare ansvar för betygssättningen i Svenska 3.

I detta beslut gör Skolinspektionen en samlad bedömning av det granskade området utifrån de övergripande frågeställningarna. Därefter följer en motivering till de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat inom ramen för granskningen.

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att lärarna inte i tillräcklig utsträckning samlar bedömningsunderlag som ger en bred och varierad bild av alla elevers kunskaper i förhållande till syfte, centralt innehåll, kunskapskrav och den undervisning som bedrivits.

Granskningen visar att lärarna planerar undervisningen utifrån hela det centrala innehållet, men att de i lägre utsträckning utgår ifrån ämnets syfte. Lärarna samlar in ett brett och varierat material skriftligt, men lägre grad muntligt. Granskningen visar även att lärarna samlar kontinuerligt in underlag för bedömning, och utvärderar bedömningsunderlagen för att vid behov ge eleverna bättre förutsättningar att visa sina kunskaper.

Lärarnas planering täcker centralt innehåll i Svenska 3 både avseende undervisning och bedömningstillfällen, men det finns en risk att den inte utgår ifrån ämnets syfte

Granskningen visar att flera svensklärare vid Celsiusskolan planerar kursen Svenska 3 utifrån ämnets centrala innehåll och kunskapskrav. Lärarna utgår ifrån områden såsom retorik, litteraturanals, språkhistoria och vetenskapligt skrivande som täcker hela det centrala innehållet, vilket dokumentation och lärarintervjuerna visar. Lärarna planerar enstaka uppgifter tillsammans, men har olika övergripande planeringar. Lärarna berättar att de skapar uppgifter för att eleverna ska kunna testas i flera kunskapskrav för varje arbetsområde. Till exempel täcks både vetenskapligt skrivande och språkhistoria in i ett PM. De förklarar att de lägger upp kursen så att eleverna får möjligheter att öva inför de större examinationsuppgifterna. Lärarna ger i intervjuerna inga exempel på att de utgår ifrån ämnets syfte och övergripande mål när de planerar undervisning och bedömningstillfällen. Det förekommer däremot att lärare betonar att kursen läggs upp så att eleverna ska klara nationella provet.

Lärarna samlar in ett brett material skriftligt

Granskningen visar att lärarna samlar in ett brett och varierat underlag för bedömning av kunskapskrav inom områdena vetenskapligt skrivande, retorik, och litteraturanals, och i lägre utsträckning i språkhistoria. Lärarna berättar att de strävar efter att eleverna ska pröva alla kunskaper vid minst två tillfällen. Vetenskapligt skrivande prövas vid flera tillfällen under hela läsåret, vilket även dokumentationen bekräftar. Lärarna motiverar detta genom att det är en stor del av det nationella provet samt att eleverna har svårt för vetenskapligt skrivande och behöver öva detta vid flera tillfällen. Elevernas kunskaper i språkhistoria utvärderas av några lärare vid ett tillfälle, och lärarna förklarar att det är möjligt för eleverna att komplettera denna del. Intervjuerna visar även att lärarna varierar de skriftliga uppgifterna och utformar dem så att elevernas kunskaper utvärderas mot flera delar av kunskapskraven. En lärare ger som exempel att eleverna gör skriftliga uppgifter som behandlar språkhistoria samt analys av ett litterärt verk, och redovisas bland annat i form av ett PM och diskussionsprotokoll.

Bedömningstillfällen för muntlig framställning prioriteras i mindre omfattning

Lärarna utformar bedömningstillfällen för muntlig framställning i olika omfattning. Lärarna ger i intervjuerna exempel på att eleverna både håller tal vid två tillfällen och arbetar med förberedda samtal och diskussioner. Granskningen visar däremot att det finns lärare som genomför muntliga bedömningstillfällen endast i form av formella tal. I intervjuerna uppges detta bero på att det behövs mycket underlag för vetenskapligt skrivande, och att det då inte finns utrymme för fler examinationstillfällen i muntlig framställning. Även skolans dokumentation visar att det finns lärare som har litet underlag för muntlig framställning, där planeringen exempelvis inte innehåller förberedda samtal eller diskussioner. Lärare lyfter detta som ett område som kan utvecklas.

Lärarna samlar in och utvärderar bedömningsunderlag kontinuerligt

Granskningen visar att lärarna samlar sina bedömningar och elevernas texter både analogt och digitalt. Lärarna ger exempel på att de samlar underlaget i en pärm som de kan gå tillbaka till inför samtal om elevernas omdömen eller betygssättning. Vidare berättar lärarna att skolan har ett digitalt system där de för in underlag för betygssättning i matriser som visar vilken kunskapsprofil eleverna har i förhållande till kunskapskraven. Lärarna fyller i matriserna för varje uppgift tillsammans med en helhetsmatris så att de ska kunna gå tillbaka till sina bedömningar inför betygssättningen i slutet av kursen i Svenska 3.

Lärarna utvärderar kursens utformning och bedömningstillfällen under kursens gång. I planeringsstadiet handlar det framför allt om att anpassa nivån på undervisningen till varje ny elevgrupp de har i Svenska 3. Till exempel kan det handla om att lärarna i sin utvärdering ser att eleverna inte presterat väl på grund av att läraren tagit fram för svåra källtexter, och läraren planerar då in fler tillfällen för eleverna att kunna visa sina kunskaper. Det förekommer även att lärare planerar in tid för komplettering i slutet av läsåret så att eleverna ska ha möjlighet att göra om någon del av kursen där de inte har visat sina kunskaper tillräckligt. Varje lärare utvärderar kursens utformning och bedömningstillfällen enskilt, och ger inga exempel på att de gör detta gemensamt.

Skolinspektionen bedömer att lärarna gör en allsidig bedömning av elevens kunskaper i förhållande till kunskapskraven

Lärarna eftersträvar att göra en helhetsbedömning av elevernas samlade kunskaper

Granskningen visar att flera lärare arbetar på ett sätt som möjliggör allsidig bedömning av elevernas kunskaper. Vid betygssättning använder lärarna alla formella examinationsuppgifter och det nationella provet, vilket framkommer i lärarintervjuerna. Några lärare använder även informell dokumentation, men framhåller att den inte kan vara avgörande för ett visst betyg. Till exempel handlar det om övningsuppgifter eller diskussioner som eleverna har deltagit i. Lärarna berättar att de viktar vissa underlag tyngre när de ska sätta betyg. Det kan handla om kunskaper som eleverna utvecklar över tid, såsom att skriva och tala. Andra kunskaper, lärarna ger språkhistoria som exempel, viktas inte lika tungt för betyget. Dessa kunskaper har eleverna även möjlighet att visa igen genom kompletteringar, då det inte i lika hög utsträckning knyts an till kunskaper som utvecklas över tid. Lärarna berättar även att de försöker utnyttja all tillgänglig information om elevernas kunskaper, till exempel genom att vid behov ta del av gymnasiearbetet för att få ytterligare underlag.

För att komma fram till ett slutbetyg tar lärarna hjälp av matriserna som sammanställer vilka kunskaper eleverna har visat i alla formella examinationsuppgifter. De beskriver i intervjuerna att de har brutit ner kunskapskraven i olika rutor för att kunna analysera vilka delar eleverna har uppnått. Några lärare beskriver att de använder matrisen som stöd för sin analys. De går även tillbaka till de ursprungliga uppgifterna som eleverna har gjort för att utvärdera deras kunskaper. Det framgår i intervjuerna med rektorn och lärarna att de tidigare har analyserat delar av kunskapskraven som de har sammanställt utan att göra helhetsbedömningar, men att lärarna har haft diskussioner om hur de bättre kan se till helheten vid betygssättning.

Lärarna värderar bedömningsunderlagens tillförlitlighet och giltighet

Granskningen visar att lärarna utvärderar hur tillförlitliga underlagen är genom att jämföra bedömningen i de olika underlagen med varandra. En lärare ger som exempel att hen gett en elev ett F i talet på nationella provet för att eleven missuppfattade instruktionerna, men gav eleven ett högre slutbetyg eftersom eleven visade en högre kunskapsnivå i andra uppgifter. Lärare ger i intervjun även exempel på att de utvärderar hur giltiga underlagen är. Till exempel väger underlag från början av kursen inte lika tungt i betygssättningen, eftersom eleverna hinner utveckla kunskaper under kursens gång. Lärarna lägger mindre vikt vid underlag som kan vara svåra att bedöma, till exempel när det handlar om enskilda elevers prestationer i grupparbeten. Lärarintervjuerna visar att skolan även har program för plagieringskontroll, som används för elevernas större skrivuppgifter. Eleverna skriver uppgifter i provkonton där de inte har tillgång till internet.

Skolan vidtar vissa åtgärder för att säkerställa att alla elever bedöms på samma grunder

Skolan organiserar så att lärarna inte rättar sina egna elevers nationella prov, vilket framgår av rektorsintervjun. Det finns även planer på att avidentifiera eleverna på de nationella proven, för att ytterligare säkerställa att eleverna bedöms på samma grunder. Både rektorn och lärarna uppger att det inte finns någon påverkan utifrån på lärarnas betygssättning. Av lärarintervjuerna framgår däremot att det finns en stress bland vissa lärare inför att elever inte blir godkända i andra svenskkurser än Svenska 3, och att det finns en risk att lärare då måste jobba extra för att eleverna ska få komplettera.

Skolan diskuterar avvikelse mellan betyg och nationella prov, men inte skillnader i resultat mellan könen

Offentlig statistik visar att Celsiusskolan har en hög avvikelse mellan resultat på nationella prov och kursbetyg i kursen Svenska 3. Enligt statistik från Skolverket fick 58 procent av eleverna högre kursbetyg än provbetyg vårterminen 2018 (genomsnitt för riket är 38 procent). Dessutom visar statistiken att det finns könsrelaterade skillnader, då 62 procent av kvinnorna fick högre kursbetyg än provbetyg jämfört med 53 procent för männen.

När lärarna diskuterar skillnaden mellan elevernas resultat på det nationella provet och slutbetyget görs detta på skolnivå. Rektorn och lärarna berättar att de ser att eleverna ofta gör formaliafel som kan sänka resultatet flera betygsssteg, trots att eleverna har gott om tid att skriva provet. Det framkommer dock att lärarna inte är eniga i varför det finns skillnader i resultat mellan slutbetyg och nationella prov. Rektorn problematiserar detta och menar att de behöver diskutera frågan vidare på skolan. Vad gäller skillnader i resultat mellan könen berättar rektorn att de inte har diskuterat detta i organiserad form. Det framgår i lärarintervjuerna att deras uppfattning är att det inte finns någon skillnad mellan kvinnor och män vad gäller betyg i Svenska 3.

Skolinspektionen bedömer att lärarna inte i tillräcklig utsträckning samarbetar inom svenskämnet för att utveckla en samsyn kring bedömning och betygssättning.

Lärare arbetar i låg utsträckning för en samsyn kring bedömning och betygssättning

Granskningen visar att lärarna samverkar kring planering av enskilda uppgifter men att de inte planerar kursen i Svenska 3 tillsammans. Lärarna ger i intervjuerna exempel på att de vid behov samarbetar med andra lärare kring enskilda uppgifter och kan även sambedöma uppgifterna. Lärarna uppger därtill att de diskuterar betygssättning då de har underlag som visar att en elev har en ojämn kunskapsprofil. Vidare förklarar lärarna att de inte samplanerar i kursen, och att vissa lärare inte känner till vad andra kollegor gör i ämnet svenska. I rektorsintervjun framkommer att lärarna inte har ämnesmötesgrupper, men att lärarna har tid för samarbete i utvecklingsgrupper. Rektorn känner inte till vad lärarna samverkar kring vad gäller kursen Svenska 3 och lyfter behovet av att lärarna för mer samtal med varandra eftersom de har olika åsikter i betygssättningen.

Granskningen visar att lärarna samverkar kring det nationella provet, men att de har olika åsikter kring rättning och vilken roll det nationella provet spelar i betygssättningen. Inför nationella provet samlas lärarna i ett möte för att gemensamt gå igenom anvisningarna till det nationella provet, vilket framgår av lärar- och rektorsintervjuerna. De nationella proven rättas även av externa rättare för att minska lärarnas arbetsbörda, och lärarintervjuerna visar att lärarna har svårt att förhålla sig till detta, eftersom rättarna inte deltar i förberedelserna inför rättning. Lärarna nämner även i intervjuerna att de upplever att det finns andra lärare som inte undervisar på samma sätt som de själva. Lärarna blir då osäkra på hur stor vikt som ska läggas på nationella provet vid betygssättning, vilket de menar kan vara en orsak till skillnaden i resultat mellan nationella proven och slutbetygen.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete i första hand behöver inledas inom följande områden.

- **Rektorn behöver försäkra sig om att lärarna samlar ett varierat bedömningsunderlag för muntlig framställning.**

Granskningen visar att lärarna utformar bedömningstillfällen för muntlig framställning i olika omfattning. Flera lärare samlar in ett varierat underlag för muntlig framställning, medan andra endast har underlag i form av formella tal. Det finns lärare som inte har förberedda samtal och diskussioner som underlag. En risk som Skolinspektionen ser är att inte alla elever får tillräckliga möjligheter att öva sig i, och utveckla kunskaper i muntlig framställning. I syftesbeskrivningen för ämnet svenska på gymnasiet står att eleverna ska få möjlighet att utveckla sådana kunskaper om både muntlig och skriftlig kommunikation som behövs i arbetslivet och för vidare studier. Den kommunikativa förmågan lyfts vidare i målet "Förmåga att tala inför andra på ett sätt som är lämpligt i kommunikations-situationen samt att delta på ett konstruktivt sätt i förberedda samtal och diskussioner".¹ Skolinspektionen bedömer därför att det är av betydelse att såväl kursens undervisning som bedömningstillfällen genomförs med variation även avseende muntlig framställning, så att alla elever kan ges möjlighet att utveckla och visa kvaliteter i sina kunskaper.

- **Rektorn behöver försäkra sig om att lärarna i högre utsträckning utvecklar en samsyn kring bedömning, betygssättning och planering.**

Skolinspektionen bedömer att lärarna vid Celsiusskolan behöver utveckla sitt samarbete kring bedömning och betygssättning. Granskningen visar att lärarna sambedömer enstaka uppgifter vid behov, och att de även vid betygssättning kan diskutera enstaka elevers kunskaper. Det framkommer dock att lärarna inte har samsyn kring hur resultatet på det nationella provet ska viktas vid betygssättningen. Detta eftersom lärarna bland annat ser en risk med att skolan har externa rättare för det nationella provet. Det framgår även att lärarna inte analyserar könsskillnader och skillnader mellan resultat på nationella prov och slutbetyg. Enligt ~~Skollagen~~ syftar också de nationella proven till att stödja betygssättningen.² För att bedömning och betygssättning ska vara likvärdig behöver lärarna utveckla kunskap om eventuella skillnader i bedömningar. Genom att använda elev-exempel där lärare är oeniga i bedömningen finns en möjlighet för lärare att utveckla sin bedömarkompetens.³ På så vis kan lärarna på Celsiusskolan diskutera för att få samsyn kring hur de ska tolka exempelvis externa rättares bedömningar utifrån kriterierna och därmed säkerställa att de sätter betyg på ett likvärdigt sätt.

Granskningen visar även att lärare inte samplanerar kursen i Svenska 3. Det framkommer att det finns en risk att lärare inte planerar kursen utifrån hela ämnesplanen, till exempel förekommer att lärare framför allt planerar kursen i Svenska 3 i syfte att eleverna ska klara det nationella provet med fokus på den skriftliga delen. Enligt Skolverkets allmänna råd om betyg och betygssättning, är lärares samsyn kring vad som är väsentliga kunskaper

*Gymnasieförordning (2010:2039)
8 kap. 3 § Rättelse
enligt 36 § Förvaltningslag (2017:900).*

28/19

Gabriel Brandström

¹ Läroplanen för gymnasieskolan (Gy11).

² ~~Skollagen 8 kap. 3 §.~~

³ Skolverket (2013) *Sambedömning i skolan*. Stödmaterial.

i ett ämne också en utgångspunkt för ämnesdidaktiskt välgrundade val.⁴ Gemensamma diskussioner kring hur lärarna lägger upp kursen i Svenska 3 utifrån hela ämnesplanen kan vara ett sätt att öka möjligheterna att utgå från ämnets syfte i såväl undervisning som bedömningsuppgifter. Detta kan även vara ett sätt att se till att lärarna får ett brett och varierat underlag för såväl skriftlig som muntlig framställning.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 12 september 2019 redovisa till Skolinspektionen vilka åtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena samt vilka effekter det haft för verksamheten.

Redogörelsen skickas via e-post, till kvalitetsgranskningarsthlm@skolinspektionen.se, eller per post till, Skolinspektionen, Box 23069, 104 35 Stockholm. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 400-2017:10213) i de handlingar som sänds in.

I ärendets slutliga handläggning har utredare *Ylva Gunnars och Karin Lindqvist* deltagit.

På Skolinspektionens vägnar

X Gabriel Brandström

Beslutsfattare
Signerat av: Gabriel Brandström

X Olivia Öberg

Föredragande
Signerat av: Olivia Öberg

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

<https://www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn--granskning/Kvalitetsgranskning/Skolinspektionen-granskar-kvaliteten/betygssattning-pa-hogskoleforberedande-gymnasieprogram--fokus-pa-svenska/>

⁴ Skolverket (2018). *Betyg och betygssättning*. Allmänt råd.

Bilaga: Författningsstöd

Skollagen (2010:800)

3 kap. 16 § 1-2 st.

Beslut om betyg

Betyg ska beslutas av den eller de lärare som bedriver undervisningen vid den tidpunkt när betyg ska sättas.

Om läraren eller lärarna inte är legitimerade, ska beslutet fattas tillsammans med en lärare som är legitimerad. Kan dessa inte enas ska betyget beslutas av den legitimerade läraren under förutsättning att han eller hon är behörig att undervisa i det ämne som betyget avser. I annat fall ska betyget beslutas av rektorn.

Gymnasieförordningen (2010:2039)

8 kap. 2 §

Kunskapskrav ska finnas för betygen A-E.

Kraven för betygen A, C och E ska precisera vilka kunskaper som krävs för respektive betyg. Kunskapskravet för betyget D innebär att kraven för E och till övervägande del för C är uppfyllda.

Kravet för betyget B innebär att även kraven för C och till övervägande del för A är uppfyllda.

8 kap. 3 §

Syftet med nationella prov är att stödja betygssättningen.

8 kap. 3 a §

Nationella prov ska användas i de kurser som anges i 3 b §.

När nationella prov används ska eleverna delta i alla delar av proven. Rektorn får besluta att en elev inte behöver delta i ett nationellt prov eller i någon eller några delar av ett sådant prov, om det finns särskilda skäl.

8 kap. 3 b §

Nationella prov ska användas i den högsta avslutande kursen på programmet och, i förekommande fall, inriktningen, i ämnena engelska, matematik och svenska eller svenska som andraspråk med undantag för kursen svenska 2 eller svenska som andraspråk 2.

Proven ska vara uppdelade i delprov som genomförs på vissa dagar eller under vissa perioder.

2011 års läroplan för gymnasieskolan, Lgy 11, (SKOLFS 2011:144)

Lgy 11, 1. Skolans värdegrund och uppgifter, Kunskaper och lärande

"Kunskap är inget entydigt begrepp. Kunskap kommer till uttryck i olika former - såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet - som förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen får inte ensidigt betona den ena eller den andra kunskapsformen."

Lgy 11, 2. Övergripande mål och riktlinjer, 2.1 Kunskaper

I avsnittet uppställs ett antal riktlinjer och för läraren gäller att denne bl.a. ska

- se till att undervisningen till innehåll och uppläggning präglas av ett jämställdhetsperspektiv,
- samverka med andra lärare i arbetet med att nå utbildningsmålen,
- i undervisningen beakta resultat av utvecklingen inom ämnesområdet och för undervisningen relevant pedagogisk och annan forskning, och

Lgy 11, 2. Övergripande mål och riktlinjer, 2.5 Bedömning och betyg

I detta kapitel anges bland annat riktlinjer för läraren, exempelvis ska läraren redovisa för eleverna på vilka grunder betygssättning sker. Vidare anges att läraren vid betygssättningen ska

- utnyttja all tillgänglig information om elevens kunskaper i förhållande till de nationella kunskapskrav som finns för respektive kurs,
- beakta även sådana kunskaper som en elev har tillägnat sig på annat sätt än genom den aktuella undervisningen, och
- utifrån de nationella kunskapskrav som finns för respektive kurs allsidigt utvärdera varje elevs kunskaper.

Prop. 2009/10:165 *Den nya skollagen - för kunskap, valfrihet och trygghet*

"Betygssättning är beslut som typiskt sett har rättsverkan för eleven. Betygen kan ha en avgörande betydelse för elevens framtid, eftersom de har en direkt koppling till urvals- och behörighetsbestämmelser. Betygssättningen innebär därmed myndighetsutövning. Det är av stor vikt att elever ska känna att de har fått visa sina kunskaper och blivit rättvist bedömda. Att betygen måste vara rättvisa och likvärdiga är därför en självklarhet." (s.297)

"Betyg och bedömning är starkt förknippade med varandra. Bedömning behöver ständigt göras för att utvärdera hur lärandet sker mot uppställda mål och kunskapskrav. Den kunskapssyn som kommer till uttryck i läroplaner och andra styrdokument utgår ifrån att det sker en bedömning som grundar sig på observationer, samtal, elevarbeten, projekt- och grupparbeten samt enskilda uppgifter. Bedömningen syftar till att identifiera elevens kunskaper för att beskriva starka och svaga sidor och ge ett bra underlag för att planera elevens fortsatta utveckling. Betygen ska visa i vilken utsträckning eleven har uppnått de nationellt uppställda kunskapskraven och även visa kvaliteten i kunskaperna. Nationella ämnesprov och andra prov är därvid en del av bedömningsunderlaget." (s.298)